

Facilitátory a bariéry při vzdělávání a pracovním uplatnění osob se sociálním znevýhodněním

Mgr. Zuzana Szabó Lenhartová

Institut výzkumu inkluzivního vzdělávání, PdF MU

ÚVOD

Cílem práce je jak deskripce současnosti a historie vzdělávání osob se sociálním znevýhodněním na území ČR a srovnání fungování tohoto typu vzdělávání v ČR a v zahraničí, tak také – v empirické části práce – zjištění a popis dobré praxe a současně bariér při vzdělávání osob se sociálním znevýhodněním a podpoře jejich přechodu na pracovní trh.

TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ VÝZKUMU

Za žáka se sociálním znevýhodněním se považuje zejména žák z prostředí, kde se mu nedostává potřebné podpory k řádnému průběhu vzdělávání, včetně spolupráce zákonných zástupců se školou, a žák znevýhodněný nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka (Pančocha, 2013:62).

Problematika vzdělávání a pracovního zařazení osob se sociálním znevýhodněním je v České republice dlouhodobě poněkud kontroverzním tématem. Jak zmiňuje např. Schmidt (2015) nebo Nekorjak a kol. (2011), vzdělávání osob se sociálním znevýhodněním s sebou v české historii i současnosti nese více či méně viditelnou segregační praxi. Za hlavní symbol segregačních praktik bývá považováno nadměrné zařazování žáků romského etnika do základních škol praktických (dříve zvláštních škol), které ovšem není českým specifkem a probíhá v celé střední a východní Evropě (viz EDUMIGROM 2010). Výzkumy (např. Matějů, Straková 2006) ukazují, že český školní systém dlouhodobě nedokáže vyrovnávat rozdílný kapitál (viz Bourdieu, 1986), se kterým žáci do vzdělávacího procesu vstupují, a který se odvíjí právě od rozdílné-

ho sociálního zázemí. Naopak, český školský systém má tendenci sociální postavení žáků do vzdělávacího procesu vtahovat (např. očekáváním, že velká část vzdělávání proběhne v rodině), namísto jeho neutralizace (Nekorjak a kol. 2011). To spolu s dalšími faktory (např. marketizací vzdělávání) vede ke vzniku škol, které se zaměřují právě na žáky se sociálním znevýhodněním (děti migrantů, romské děti). Ty sice (obvykle snižováním požadavků) přispívají k tomu, že se zvyšuje počet žáků se sociálním znevýhodněním, kteří dokončují základní vzdělání, na druhou stranu ale nedokážou přispět k tomu, aby tito žáci dokončili i navazující studium a začlenili se na trhu práce. Vzniká tak určitý paradox, kdy specifická školní péče o tyto žáky vede k jejich zneschopnění v dalším vzdělávání a pracovním zařazení (viz Hůle 2007).

Tato práce se chce věnovat jak výše popsaným bariérám, které v procesu vzdělávání vznikají, tak také hledáním dobré praxe a zkušeností, kdy se tyto bariéry podařilo překonávat. Právě na základě těchto pozitivních zkušeností (jak z tuzemska, tak ze zahraničí) by mohly být postaveny plány pro zkvalitnění vzdělávání osob se sociálním znevýhodněním.

ZÁKLADNÍ A VÝBĚROVÝ SOUBOR

V kvalitativní části práce budou provedeny polostrukturované rozhovory a focus group s aktéry, figurujícími v procesu vzdělávání a zaměstnávání osob se sociálním znevýhodněním. Půjde jak o učitele a pracovníky organizací napomáhajících lepšímu pracovnímu začlenění osob se sociálním znevýhodněním, tak zejména o samotné úspěšné bývalé žáky se sociálním znevýhodněním. Za úspěšné budou pro účely výzkumu považováni sociálně znevýhodnění lidé s dosaženým středoškolským vzděláním s maturitou, popřípadě vysokoškolským vzděláním. Vhodná populace bude identifikována metodou sněhové koule.

METODOLOGIE

Metodologicky půjde o smíšený výzkum. Na přehled publikací, zaměřených na současnou praxi i historické příčiny, vedoucí k současné podobě praxe vzdělávání a následného pracovního uplatnění sociálně znevýhodněných osob, naváže praktická část práce.

Zde bude provedena kvantitativní analýza českých současných i historických statistik (provedené v programu SPSS), týkajících se vzdělávání a zaměstnávání osob se sociálním znevýhodněním. Hlavní prostor bude věnován kvalitativní části práce – individuálním polostrukturovaným rozhovorům a focus groups s aktéry, figurujícími v procesu vzdělávání a zaměstnávání osob se sociálním znevýhodněním). Analýza rozhovorů bude vycházet z principů zakotvené teorie a bude provedena v programu na zpracování kvalitativních dat Atlas.ti.

PŘEDPOKLÁDANÉ VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ

Výsledky práce mohou být využity pro vypracování metodik pro školy, jež vzdělávají osoby se sociálním znevýhodněním či pro organizace, zabývající se podporou osob se sociálním znevýhodněním v oblasti přípravy na zaměstnání či zaměstnávání.

POUŽITÁ LITERATURA

- BITTNEROVÁ, D. et al. 2009. *Vzdělávací potřeby sociokulturně znevýhodněných*. Praha: ERMAT.
- FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6574-1.
- FUČÍK, P., M. HALTUFOVÁ, R. MARADA, M. NEKORJAK. 2010. *Ethnic Differences in Education in the Czech Republic: Survey Report*. EDUMIGROM Survey Studies. Budapest: Central European University, Center for Policy Studies.
- LISÁ, Helena, ed. *Romové v České republice: (1945-1998)*. Praha: Sociopress, 1999. Sešity pro sociální politiku. ISBN 80-902260-7-8.
- NEKORJAK, M., A. SOURALOVÁ, K. VOMASTKOVÁ. 2011. *Uváznutí v marginalitě: vzdělávací trh, „romské školy“ a reprodukce sociálně prostorových nerovností*. Praha: Sociologický ústav.